

ДО ПРАВОМІРНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЯ” ЯК ЛІНГВІСТИЧНОГО ОБ’ЄКТА

Для диференціювання значень слова у статті розглядається можливість використання поняття інформація замість поняття слово.

The possibility of using notion information instead of notion word is researched in the article for differentiation word meanings.

У роботах^{1,2} для вирішення задачі розмежування таких неоднозначностей, як повні лексичні омоніми та полісеми, було використано поняття *інформація* (інформаційний масив) як лінгвістичний об’єкт, замінивши ним такий основний лінгвістичний об’єкт як *слово*.

Виникає питання, наскільки така заміна коректна і правомірна. Для відповіді на це питання потрібно аналітично зіставити визначення понять *слово* та *інформація*.

У цьому визначенні ми використали поняття *інформація* (інформаційний масив) як лінгвістичний об’єкт, замінивши ним такий основний лінгвістичний об’єкт як *слово*.

Визначенню лінгвістичного об’єкта “слово” присвячено багато робіт, в яких представлений увесь спектр тезисів від необхідності та реальності визначення *слова* до заперечення реальності та неможливості, а також непотрібності його визначення.

“Проблема визначення слова представляє виключні труднощі. У сучасному мовознавстві ... переважає думка, що до цього часу ще не вдалося цю проблему вирішити. Деякі мовознавці піддають сумніву те, що коли-небудь можна буде її вирішити”³.

Ми не ставимо завдання синтезу визначення слова (бо “слову” має передувати визначення “мови”), а тільки спробуємо виділити з відомих визначень “слова” загальник і його співвідношення зі *словом*.

Усі існуючі визначення можна класифікувати як два комплекси: до першого відносяться визначення, які розглядають *слово* акцентовано як елемент системи мови, а до другого – визначення, які розглядають *слово* акцентовано як Знак (код, позначуване) елементів дійсності.

Аналіз першого комплексу вдало представлений у роботі І.Є. Анічкова “Про визначення *слова*”⁴, де проведено групування визначень усіх відомих філологів за шістьма групами однотипних визначень, п’ять із яких належать до першого комплексу визначень *слова*:

– як граничного мінімуму речення. Наприклад: “Слово – потенційний мінімум речення, тобто такий відрізок мови, який може бути ізольований і вимовлений як єдина складова частина речення”⁵;

– як значущого елемента речення або як мінімальної синтаксичної одиниці, або як змісторозрізняювального компонента речення. Наприклад: “Слово може бути визначено як кінцева незалежна змістова одиниця..., оскільки вона не може бути поділена на менші змістові одиниці”⁶; “Зв’язна мова... розпадається на визначену кількість значущих відрізків, які в кінцевому результаті складаються зі значущих одиниць. Ці значущі одиниці називаються словами”⁷;

– як мінімальної значущої одиниці мовлення, або як значимої одиниці мови передостаннього ступеня в порядку нисхідної складності. Наприклад: “Слово – це синтаксична одиниця, одна з безпосередніх складових якої – одна або декілька зв’язаних форм передостаннього ступеня або одна одиниця того ж рівня”⁸;

– як елемента мовлення, який поєднує ознаки фонетичні, семантичні та граматичні. Наприклад: “Слова, в кінцевому результаті, представляють мовні знаки, які складаються з визначених звукових елементів, знаки, які здатні функціонувати або в контексті, або в ситуації і які, крім того, в даний час і в даному суспільстві утворюють систему”⁹;

– як самостійного і цілісного значущого елемента мовлення. Наприклад: “У ролі самостійного елемента мови, тобто мовної одиниці, яка має власне значення, ізольоване від значень інших таких самих одиниць, може виступати тільки слово, яке становить частіше сполучення звуків”¹⁰.

Аналіз цього комплексу визначень показує, що в системі мови слово характеризується такими основними ознаками, як відносна самостійність і відносна цілісність.

“Ознака самостійності відрізняє слово від морфеми, яка не має чітко вираженої самостійності, а ознака цілісності відмежовує його як від словосполучення, яке не завжди має цілісність, так і від речення, якому властива відносна замкненість, але для якого

цілісність не є невід'ємною ознакою, тому що в ньому часто можливі перестановки, заміна чи пропущення компонента або компонентів без змін, або без істотної зміни сенсу”¹¹.

Другий комплекс визначень об'єднує їх у головному, для чого слова і потрібні – як позначувачі субстанцій та елементів дійсності. Ми це поняття будемо трактувати “як єдність сутності внутрішнього для людини буття та сутності зовнішнього буття”¹². Під внутрішнім буттям розуміється буття процесів і результатів функціонування свідомості мозку.

Не вдаючись до аналізу протиріч і невідповідностей цих визначень теорії визначень, відзначимо, що представлені вище визначення “слова” в основному представляють характеристики (архітектуру) форми подання інформації про значення (інформи) і представляють співвідношення цієї форми у складі таких форм як ідіоми, речення. Але ці характеристики форми накладають обмеження і на сутність вміщеної у ній інформації. Найближчим у більшості із цих визначень “слова” є мова.

Дійсність створюється діяльністю людини, у тому числі й його розумовою діяльністю. І якщо створена цією діяльністю абстракція ще не знайшла свого відображення в позамозкових явищах людини або в об'єктах, то це зовсім не означає, що її матеріально не існує, що вона не є дійсність.

Характерними визначеннями “слова” цього комплексу є:

– “...слово – це назва..., що виникає у свідомості мовців як одна зі складових частин зовнішньої або психічної реальності”¹³;

– “слово – це звукова одиниця людської мови, яка позначає явища дійсності в їх розчленованості, граматично оформлена та зрозуміла колективу людей, які об'єднані історичною спільністю”¹⁴.

Основною узагальнюючою ознакою *слова* (як словесного знака) в цих визначеннях є функція репрезентації – здатність узагальненого і опосередкованого уявлення зовнішнього та внутрішнього свідомого світу людини – дійсності.

Класифікація означень дійсності може бути виконана відповідно до будь-яких характеристичних ознак дійсності. Наприклад, ознаками дійсності, об'єктами найменування та позначення одночасно можуть бути:

- конкретний (реальний) предмет (референт);
- типізоване уявлення про клас предметів за їх призначенням та ін. (денотат), предметна віднесеність;

– поняття – диференційні ознаки класу предметів (сигніфікат) – понятійна їх віднесеність¹⁵.

Так різні комбінації вказаних трьох ознак дійсності формують різні семантичні розряди усіх іменників¹⁶.

Розглянувши основні ознаки *слова*, представимо синтезоване нами за рядом робіт визначення поняття “інформація”^{17, 18}.

Інформація— це визначений обсяг узгоджених понять, знань і даних, які відображають властивості та стани об'єктів і явищ об'єктивного світу в природній, соціальній та штучних системах (у тому числі і абстрактних), у часових і просторових координатах і відображених та створених процесом мислення в людських суб'єктивних свідомостях.

Із цього визначення випливає, що основною функцією поняття “інформація” є репрезентація (уявлення) дійсності визначеного обсягу. Це те ж саме, що є основною ознакою *слова* як знака. Але поняття “інформація” не обмежено формою репрезентації, у той час як *слово* має такі обмеження (відносна самостійність і відносна цілісність). Як репрезентатор дійсності інформація є поняття більш загальне, ніж слово, речення та ін., тобто в цьому сенсі інформація є загальною для слова, речення. У ряді важливостей для життєдіяльності людини першими стоять: комунікація, інформація, мова, слово. Поняття *інформація* завжди в мові використовується коректно, аутентично до ситуації. І це в усіх мовах і соціумах. Інформація – поняття категорійне, бо через нього можна робити багато визначень у комунікативних аспектах життєдіяльності людей і соціумів. Наприклад, визначення *слова* згідно з теорією визначень може синтезуватися як знак визначеного інформаційного масиву, який володіє відносною самостійністю та відносною цілісністю.

А якщо поняття *слова* можна визначити через поняття інформації – за основною ознакою, то за цією ознакою заміна одного поняття іншим правомірна за законами формальної логіки як заміна часткового загальним.

¹Солдатова Л.П. До питання теорії явищ неоднозначності // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – Вип. 8. – К., 2003. – С. 64–70; ² Солдатова Л.П. До теорії розмежування неоднозначностей // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – Вип. 9. – К., 2003. – С. 46–52; ³ Аничков И.Е. Труды по языкознанию.– Пб., 1997 – С. 220; ⁴Там само.– С. 214–264; ⁵Travaux du Cercle Linguistique de Prague. 1936. Vol. VI. – P. 79; ⁶Sweet H. A new English

Grammar: Logical and Historical. Oxford, 1900. – P.75; ⁷Ullmann S. The Principles of Semantics. Glasgow, 1951.– P. 30; ⁸Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague. Vol. V; ⁹Laziczius J. La définition du mot // Cahiers Ferdinand de Saussure, 5. Genève, 1945. – S. 298; ¹⁰Шор Р.О., Чемоданов Н.С. Введение в языкознание.– М., 1916. – С. 134; ¹¹Аничков И.Е.Труды по языкознанию.– Пб., 1997.– С.245–246; ¹²Гегель Г. Энциклопедия философских наук.– Т. 1. Наука логики. М., 1974. – С.312–313; ¹³Дорошевский В. Actes du VI Congres International desinguistes, Paris, 1949.– P.139; ¹⁴Галкина-Федорук Е.М. Современный русский язык. Лексика. – М., 1955. – С. 47; ¹⁵Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка.– М., 1968 – С. 88; ¹⁶ Там само. – С. 133; ¹⁷ Шенон К. Работы по теории информации и кибернетике. Пер. с англ. – М., 1963; ¹⁸ Физическая энциклопедия / Гл. ред. А.М. Прохоров: В 3 т. – М., 1990. – Т. II; ²¹Там само.